

Recensioner

Jenny Nyberg, *Förgängligheten och evigheten: Samhällselitens förhållande till döden genom omhändertagandet av de döendes och dödas kroppar i det tidigmoderna Sverige (ca 1500–1800)*. Stockholm Studies in Archaeology 87. Stockholm 2024. 476 s. ISBN: 978-91-8014-931-0.

I en expansiv arkeologi har den tidiga moderna perioden blivit ett attraktivt forskningsfält. Nu föreligger en doktorsavhandling av förste antikvarie Jenny Nyberg på Historiska museet. Avhandlingen är i A4-format med tvåspaltig text omfattande 471 sidor där huvudtexten utgör 280 sidor, medan ca 190 sidor består av engelsk sammanfattning, referenser och tre kataloger. Den är rikt illustrerad med enstaka färgfotografier. Huvudtexten är numrerad i 11 kapitel, övriga som 12–16. Det finns rubriker i versaler – några numrerade, andra inte, lite förvirrande.

Syftet är att ”ta reda på hur samhällselitens – kungligheternas, adelns och det övre borgerskapets – föreställningar om, och förhållande till döden, såg ut och förändrades under tidigmodern tid från 1500-talet till 1800-talets början” (s. 13). Tanken är att förstå människors förhållande till döden, där källmaterialet utgörs av arkeologiskt material, som redovisas i tre kataloger, och skriftliga källor med arkivmaterial, kyrkoordningar, lagar och förordningar. Konkret studeras 30 kungliga gravar, 116 högadliga och ca 260 s.k. nyadliga eller tillhörande övre borgerskapet, huvudsakligen från Karlskrona, Stockholm, Strängnäs, Uppsala och Västerås.

Avhandlingens resultat kan sammanfattas i ett antal iakttagelser. Reformationen innebar inga avgörande förändringar. Under perioden var miasma-teorin dominerande, dvs. att dålig lukt ansågs hälsofarlig, varför kistor preparerades med växter som skulle hämma förruttelse och liklukt.

Under 1500-talet och det långa 1600-talet ansåg man att den döda sov, för att vid uppståndelsen fysiskt återuppstå och möta Gud. Den döda medförde därför regalier eller var iförd

ämbetsdräkt. När Sverige präglades av kris vid 1600-talets slut blev gravskicket mera ödmjukt, utan regalier och peruk, barhuvad som Karl XII (†1718).

Lik balsamerades ytligt för att bevara kroppen. Första kirurgiska ingreppet skedde med Gustav II Adolf (†1632); det första för att utreda dödsorsaken var med Karl XI (†1697). Kungligheter var säkra på att komma till Gud, för andra kunde kirurgiska ingrepp skada själen. Balsameringar av kungliga under 1700-talet hade som syfte att visa upp dem som i princip odödliga på *lit de parade*.

Under 1700-talet blev det accepterat att visa känslor inför döden; tidigare hade detta kunnat uppfattas som uttryck för tvivel, och från ca 1775 fick man under påverkan av upplysningstankar och läkarkonst en ”realistisk dödsföreställning”, dvs. att kroppen förgår och enbart själen återuppstår. Därmed blev obduktioner mer vanligt förekommande. På nya kyrkogårdar blev det inte längre avgörande att kroppen kunde resa sig upp med ansiktet riktat mot öster, och med symboler för evigt liv togs avsked av kroppen, som fortfarande ansågs vara sovande.

Från början var ambitionen att belysa alla samhällsgrupper, men avhandlingen kom att fokusera på eliten, då det här finns det bästa arkeologiska källmaterialet och de rikaste skriftliga källorna.

Sedan historikerna Fernand Braudel och Eric Hobsbawm skrev om långa och korta århundraden har det blivit populära beteckningar. Syftet är troligen en alternativt periodisering, men att ändå kunna fasthålla indelningen i århundraden. I detta fall avses med det långa 1600-talet tiden 1597–1730 och med det långa 1700-talet 1730–1850, alltså 134 respektive 120 år. Men avhandlingens långa 1500-tal är egentligen kort, från 1535, 1551 eller 1560, oklart vilket, till 1625, alltså 65–90 år. Perioderna är valda utifrån ”källmaterialets beskaffenhet” (s. 15), oklart vad det betyder. Här kunde man önska sig en tydligare förklaring, alternativt en periodisering

definierad av påvisad förändring, t.ex. kring 1680–1700 och 1775.

Katalogen har tillkommit fram till och med 2011 (s. 11), dvs. för 13 år sedan. Det finns säkert en prosaisk bakgrund, men det är ändå länge sedan. Biskop Peder Winstrup, död 1679, och gravlagd i Lunds domkyrka, är således inte med. Undersökningen av hans kista, kläder och kropp är omnämnd kritiskt gällande syftet och växterna. Paleoekologen Per Lagerås, som undersökte och artbestämde växterna i kistan, tolkade dem för väldoft och balsamering, inte i ljuset av miasma. Hans symboliska tolkning betecknas som slentrianmässig (s. 51, 121), men då har inte noterats att det var en exploateringsundersökning, där alternativet var förstörelse. Nyberg har enbart tagit del av en artikel i tidskriften *Ale* samt en populär bok om Winstrup, och bedömningen blir onyanserad i förhållande till det Lagerås faktiskt har skrivit.

Inte heller är amiralen, riksrådet och rid-daren Jens Holgersen Ulfstand med, känd för Glimmingehus och begravd i Vallby kyrka 1523. Hans gravkrypta och kista undersöktes 1871–1872 och 1929. Information återfinns i en rapport av arkeologerna Otto Rydbeck och John Elof Forssander, i en bok av lokalhistorikern Curt Wallin, *Jens Holgersen Ulfstand och Glimmingehus* (1945) samt i en artikel i *Byahornet* (1945, s. 724). Här har avhandlingens informanter inte varit tillräckligt orienterade om det skånska källmaterialet.

Det påtalas, att historikern Troels Troels-Lund, känd för sitt stora verk *Daglig liv i Norden i det sekstende aarhundrede* (1. utg. 1879–1901), inte hade några källhänvisningar alls när han skrev om döden, och det misstänks att han använde etnologiska observationer från 1800-talet (s. 37). Men det har här använts en populär översättning, *Att dö i Norden: Föreställningar om livets slut på 1500-talet* (1984), där det uttryckligen hänvisas till tidigare utgåvor för referenser. Förstautgåvan från 1901 har således 34 sidor källhänvisningar, många från 1500-talet.

På tre punkter ser jag motsättningar mellan föreställningar och praxis: en strävan efter att visa den döda som sovande, och att bekämpa förruttnelse och lukt under 1600–1700-talen – samtidigt framtvingas just förruttnelse för att

undvika skendöd; den döda kungen i frihetstiden på 1700-talet uppvisas som stark för rikets stabilitet – men var egentligen svag; och en ”realistisk dödsföreställning”, där kroppen gick mot förgängelse – samtidigt som nerbäddning gav sken av sömn. Paradoxerna kan då handla om att jag kan ha missförstått, om variationer i föreställningar och praxis eller skillnader mellan elit och övriga.

Utvecklingen beskrivs och förklaras, men ibland är förklaringarna hämtade från historietenskapen, idéhistorien, konstvetenskapen och etnologin. Det arkeologiska källmaterialet tolkas således inom en ram definierad av andra discipliner. Men har då arkeologin bidragit till en ny förståelse av det förflutna?

Som exempel kan nämnas, att när 1600-talets gravkläder förklaras sker det med dygden ”magnificentia” från konstvetaren Lars Ljungströms avhandling, *Magnus Gabriel De la Gardies Venn-garn* (2004). Alltså att högadeln visade sin position genom storslagenhet i byggnation, konst och kläder. Ett annat exempel är när föreställningen om kungens odödliga kropp sker med hänvisning till historikern Ernst Kantorowicz bok *The King's Two Bodies* (1957).

Inga avhandlingar kan vara indisputabla. Meningen är dock att med nya frågor, källmaterial, metoder eller perspektiv föra en debatt om det förflutna. Även om jag önskar att undersökningen inte hade avslutats redan 2011, att Peder Winstrup och Jens Holgersen Ulfstand hade tagits med, är min uppfattning, att kritiken inte allvarligt påverkar avhandlingens teser.

Men dess tema väcker känslor. Jag läser om förruttnelse och gaser i kroppen, likstank, uppsugning av likvätskor, lädor för hjärna, hjärta, övriga organ och inälvor, hur det placerades muskotnötter i ögonhålor vid balsamering inför *lit de parade*, Gustav III fick i stället emaljöggon – och läsaren får se fotografier av döda i kistor; det är på gränsen till det makabra eller morbida.

Nyberg skriver att hon valt att publicera och ge namn, inte för ”underhållning eller sensation” utan för att skapa ”täta kontexter och nära berättelser”, som avhandlingens syfte kräver, och att hon därmed har bidragit till en mer rättvis och respektfull historieskrivning mot de människor som skildras (s. 33).

Det är emellertid inte möjligt att fråga Karl XII, död vid 36 års ålder 1718, eller Elsa Beata Persdotter Brahe, död vid 25 års ålder 1653, om de ville fotograferas, eller om de önskade att vara med i en ”tät kontext eller nära berättelse”. Hur göra då? Ska man fråga efterlevande, och vilka i så fall? Finns en generations- eller tidsgräns – eller spelar det ingen roll? Ska boken utrustas med en ”triggervarning” eller fotografier maskeras? Avhandlingens etiska reflexion kunde gärna utvecklats ytterligare.

Avslutningsvis har Jenny Nyberg presenterat en magnifik undersökning. Avhandlingen är intresseväckande, klart formulerad, klart disponerad och rikt illustrerad. Hon har mycket grundligt undersökt, sammanställt och försökt förklara ett stort och spritt material. Och hon har övertygande visat på samband mellan föreställningar och praxis – och visat hur föreställningar och praxis förändras över tid.

Jes Wienberg

Lunds universitet
Institutionen för arkeologi och antikens historia
Box 192
SE-221 00 Lund
jes.wienberg@ark.lu.se

Charina Knutsson, *Indigenous Archaeology in Sweden: Aligning Contract Archaeology with National and International Policies on Indigenous Heritage*. Linneaus University Press. Växjö 2024. 476 s. ISBN: 9789180822381.

Samisk arkeologi är mer aktuell än någonsin. Nya upptäckter görs årligen och fältet expanderar både inom och utanför Sápmi. Samtidigt präglas vår tid av en infekterad debatt om vilka rättigheter Europas enda urfolk har och ska ha. Charina Knutssons avhandling kommer rätt i tid och är mycket välkommen. Från att i huvudsak varit hänvisad till Tromsös, Umeås och Uleåborgs universitet har intresset för samisk arkeologi spritt sig och bedrivs nu vid de flesta lärosäten i Skandinavien. Och nu kan Linnéuniversitetet räknas in bland de miljöer där samisk arkeologi utvecklats.

I och med Charina Knutssons doktorsavhandling har kulturmiljöaspekter och lagefterföljd i den samiska arkeologin genomlysts på ett genomgripande och föredömligt sätt. För första gången sedan Sverige fick en fornminneslag år 1666 behandlas skyddet av samiska fornlämningar på både ett utförligt och kritiskt sätt. Men det tog 358 år!

Knutssons avhandling är sprungen ur GRASCA vid Linnéuniversitetet, en forskarskola i kulturmiljövård och uppdragsarkeologi, och ett samarbete mellan fältets aktörer (grävande institutioner såsom företag och läns museer) och arkeologämnet i Kalmar. Satsningen har hittills varit lyckad och omfattar sedan starten åtskilliga licentiat- och doktorsavhandlingar. Charina Knutssons avhandling är en av de sista, och forskarskolan är nu avslutad.

Avhandlingen består av elva kapitel inklusive en svensk sammanfattning. Inledningsvis (kap. 1) ges en introduktion med presentation av syfte och frågeställningar samt etiska utgångspunkter, följd av en presentation av samisk arkeologi och historia (kap. 2). Följande kapitel (kap. 3) presenterar det teoretiska ramverket och vilken roll etiska överväganden spelar i en postkolonial tid. I följande kapitel (kap. 4) presenteras de regelverk och styrdokument som är av betydelse för urfolksfrågor, kulturmiljövård och uppdragsarkeologi, såsom World Archaeology Congress etiska uppförandekod, Svenska arkeologiska samfundets etiska riktlinjer, FN:s urfolksdeklaration, UNDRIP, men även Sveriges nationella minoritetslagstiftning. De följande kapitlen (kap. 5–7) utgörs av den empiriska undersökningen baserad på intervjuer med kulturmiljöaktörer i Sverige, Norge och British Columbia i Kanada. Ett trettiofem semistrukturerade intervjuer har genomförts och refereras till i de tre empiriska kapitlen. Informanterna, anonymiserade i Sverige, men namngivna i Norge och Kanada, omfattar allt från riksantikvarien (i Sverige) och aktörer i den kommersiella uppdragsarkeologin (Sverige) till professorer och aktörer vid sametinget (Norge) samt urfolksrepresentanter (alla tre undersökningsområden). Slutligen ges en omfattande analys av det empiriska materialet (kap. 8) och en diskussion om vad detta har för implikationer för svensk arkeo-

logi (kap. 9). I det avslutande kapitlet (kap. 10) sammanfattas arbetet.

Charina Knutsson ställer den övergripande frågan varför inte FN:s urfolksdeklaration, UNDRIP, efterlevs i Sverige och vad Sverige kan lära av Norge och British Columbia? Den sammanfattande och nedslående slutsatsen är att det svenska kulturmiljövårdssystemet fungerar tillfredsställande för RAÄ:s och majoritetssamhällets behov. Intresset för bättre skydd av samiska kulturlämningar och samarbete med samer – kort sagt efterlevnad av UNDRIP – saknas därför tyvärr. Ur ett samiskt perspektiv finns mycket att önska. Skydd av samiska offerplatser är ett exempel där kulturmiljövårdens praktik i Sverige inte följer UNDRIP. Tidigare kunde geografiska data om dylika platser döljas och samiska sagespersoner gavs löften att lämningarnas placering skulle hemlighållas för att skydda dem mot plundring och slitage. Detta ändrades under senare delen av 2010-talet, vilket skapat en förtroendekris mellan många samer och kulturmiljövården. Läger man till detta den påtagliga bristen på intresse för samiska perspektiv inom svensk arkeologi är det inte förvånande att förtroendet skadats allvarligt.

I avhandlingens intervjuundersökning framgår att lokala och regionala praktiker till del kunnat parera en okänslig byråkratisk apparat. Här finns positiva exempel, men de negativa överväger. I Norge är situationen annorlunda med en samisk kulturmiljövård underställd sametinget, som samarbetar med lokala organisationer och de undersökande institutionerna vid universitetsmuseerna. Bristen på kunskap om samisk kultur och arkeologi vidläder emellertid stundtals även det norska systemet. Avgörande för styrkan i de norska antikvariska praktikerna är att de inte är avreglerade och privatiserade samt sametingets tydliga roll. I Sverige finns lite utrymme för krav på samisk kompetens inom ett område som präglas av kommersiella spelregler.

Det kanadensiska fallstudiet belyser hur annorlunda arkeologi, kulturmiljövård och efterlevnaden av UNDRIP kan se ut. British Columbia präglas av en mångfald av urfolksdrivna museer och arkeologiföretag. Efterlevnad av kulturmiljöskydd sker vanligen i samklang med urfolksorganisationernas behov och önskemål.

Avsaknaden av offentlighetsprincip gör emellertid att kunskapen om kulturlandskap saknas utanför en begränsad grupp professionella och traditionsbärare. Det är tydligt att svensk och norsk kulturmiljövård faktiskt har fördelar jämfört med västra Kanada.

Intervjuerna intar en särställning i Knutssons arbete och de utgör en viktig källa till förståelse av lagefterlevnad och kulturmiljövårdspraktik. Arkeologijämnets stundtals megalomaniska tendens att arbeta med andra akademiska ämnens källmaterial och metoder kan emellertid innebära problem. Arkeologin tenderar att vara bättre på att möta döda än levande människor. I föreliggande arbete saknas en mer utförlig metoddiskussion och intervjuernas utsagovärde hade med fördel kunnat problematiseras. Kan man lita på vad de intervjuade säger? Finns det andra alternativa sätt att förstå utsagorna på? Det här är typer av frågor som borde ha beaktats på ett metodologiskt plan.

Även intervjumaterialets omfattning och utrymme i studien är stundtals överväldigande. Omfånget gör arbetet svärgripbart och mängden omtag och längden på citaten gör läsningen bitvis otymplig. En redaktionell hand hade utan alltför mycket möda och med fördel kunnat minska sidantalet. Trots omfånget saknas vissa aspekter, såsom en jämförelse med situationen i Finland. Ett obestriddligt värde ligger i att de empiriska studierna även inkluderar utomeuropeiskt område, men hur hade resultatet sett ut om den samiska arkeologin i Finland hade beaktats? Systemet här uppstår både likheter och olikheter med både Norge och Sverige, vilka med fördel hade kunnat belysas, inte minst med tanke på att avhandlingen då kunnat fungera än mer som handbok i större delar av Sápmi. Detta kan ses som ett utslag av metodologisk nationalism vilket även framskymtar i den kulturhistoriska bakgrunden där Norge och Sverige behandlas separat trots nära släktskap.

Den förhistoriska blicken på samisk arkeologi väcker också frågor. Samisk arkeologi och det förflutna beskrivs som *prehistory* (sammanlagt 57 ggr) vilket förvånar då den arkeologi som uppmärksammas till sin huvudsakliga del faller inom den tidsrymd då texter beskriver förhållanden i de samiska områdena. Begreppen

förhistoria och *förhistorisk* är problematiska och används huvudsakligen för och om urfolksgrupper som förväntats sakna historia (jfr Schmidt & Mrozowski, red. *The Death of Prehistory*, Oxford University Press, 2013). Detta till skillnad från européer som *är* historia. Schmidts och Mrozowskis exempel är från Amerika och kan bara delvis appliceras i europeisk arkeologi, men det belyser hur en kolonial underton omedvetet kan reproduceras även i nordisk arkeologi. Charina Knutssons värdefulla doktorsavhandling visar detta tydligt: att vid sidan om en ordentlig genomlysning av kulturmiljövården i Sápmi och kring samiska lämningar, samt införandet av UNDRIP, behövs en samisk historisk arkeologi.

Sammanfattningsvis ska sägas att Charina Knutsson presenterat en välskriven och viktig doktorsavhandling; ett arbete som kommer att användas runtom i Sápmi och rör alla aspekter av samiskt kulturarv. Det finns ett tydligt före och efter denna avhandlings tillkomst. Sedan den trycktes finns inte längre några undanflykter för efterlevnad av UNDRIP eller i skapandet av en etiskt hållbar (uppdrags)arkeologi i och omkring Sápmi. Nu återstår bara att hoppas att även Riksantikvarieämbetet tar till sig Charina Knutssons viktiga resultat och att dessa appliceras nationellt. På regional nivå, som Knutsson visar, har det redan börjat röra på sig.

Jonas Monié Nordin

Institutionen för arkeologi och antikens historia
Lunds universitet
SE-223 62 Lund
jonas.monie_nordin@ark.lu.se

Anna Andréasson Sjögren, *Från kål till Paradis: Medeltidens trädgårdar inom dagens Sverige*. Stockholm Studies in Archaeology 88, Stockholms universitet 2025, 429 s., 97 fig. ISBN: 978-91-8014-991-4

Trädgårdsarkeologi har under 2000-talet blivit en etablerad del av arkeologin. Spår efter trädgårdsodling hittas idag i princip så snart man letar. Inte minst för medeltidens del har mycket ny kunskap framkommit genom senare decenniers arkeologi. Tidigare har medeltidens

trädgårdar främst diskuterats via skriftliga källor och medeltida bildmaterial, men idag finns en möjlighet att studera trädgårdar på ett nytt sätt. Det här är ämnet för Anna Andréasson Sjögrens avhandling i arkeologi, *Från kål till Paradis: Medeltidens trädgårdar inom dagens Sverige*.

Avhandlingen vill undersöka trädgårdar som skapade rum för aktiviteter under medeltiden inom det område som utgör dagens Sverige under tidperioden 1050–1525. Att bruka en trädgård uppfattas dels vara odling, där man influerar växters utveckling i olika syften, dels andra aktiviteter i trädgårdar, som rekreation och representation. Trädgårdar hade således en mångfald av funktioner.

Den övergripande fråga som avhandlingen vill besvara handlar om hur trädgårdar utförades, brukades och betraktades på medeltiden. Detta görs genom att specifika frågor ställs till de olika källmaterial som används i avhandlingen. Det handlar dels om att studera de medeltida trädgårdslämningar som undersökts arkeologiskt, dels vilka medeltida skriftliga källor som kan ge upplysningar om trädgårdar och medeltidens trädgårdskultur, samt vilka bildframställningar av trädgårdar som förekom på medeltiden. Avhandlingens syfte och frågeställningar introduceras i kapitel 1, medan kapitel 2 ger en ämneshistorisk bakgrund till studiet av medeltidens trädgårdar. I kapitel 3 presenteras avhandlingens teoretiska grundsyn som baseras på *assemblage theory*. Med detta avses här att en trädgård ses som en föränderlig helhet bestående av ett antal heterogena element. Assemblaget trädgård består då exempelvis av både trädgårdsjord, växter, brukare och trädgårdens fysiska element. Trädgårdar ses som föränderliga miljöer där olika sociala aktiviteter pågick. Här definieras också begreppet 'trädgårdskultur', som används för allt det som på ett relationellt plan utgjorde den sociala och kulturella grunden för människors interaktion med trädgårdar. I kapitel 4 presenteras sedan kort avhandlingens metodiska överväganden. Det här är en avhandling som arbetar källpluralistiskt med historisk-arkeologisk triangulering som metod, dels för att källmaterialen om medeltidens trädgårdar är fragmentariska, dels för att arbetssättet sägs ge möjlighet till nya perspektiv.

I kapitel 5 presenteras avhandlingens arkeologiska källmaterial, i form av platser där trädgårdar undersökts. Sammanlagt presenteras 32 urbana trädgårdar, tre rurala trädgårdar, fyra klosterträdgårdar och fem trädgårdar som funnits i anslutning till palats/borgar. Alla trädgårdar presenteras från söder till norr, varefter materialet analyseras fysiskt och kronologiskt. Här presenteras fynd av odlingslager, odlingsbäddar, inhägnader/staket, diken, gångar, spår efter spadbruk och gödsling. Även många olika typer av växter påvisas.

I kapitel 6 studeras spår av trädgårdar i lagtexter, diplom, berättande källor, läke- och örtaböcker samt räkenskaper. En viktig fråga rör vilka ord som användes för att beskriva en trädgård och vad dessa ord betydde. Här diskuteras bl.a. fornsvenska ord för kålgård, trädgård, örtagård och apalgård. I den Heliga Birgittas uppenbarelser beskrivs aldrig den vanliga kålgården (köksträdgården), bara trädgårdar med blommande växter och fruktträd. På samma sätt framställer den höviska litteraturen trädgården som en performativ arena i form av en fruktträdgård. Detsamma gäller framställningar av trädgårdar i Bibeln.

I kapitel 7 beskrivs sedan hur trädgårdsmotiv framställts i bilder, främst i kyrkmålningar, och i reliefer på dopfuntar eller altarskåp. Fokus ligger på tre trädgårdsmotiv, de bibliska *Paradiset*, *Getsemane* och *den heliga Gravens trädgård*. Sammanlagt beskrivs 650 trädgårdsmotiv. Kronologiskt finns en stor dominans för bilder från senmedeltid. Trädgårdsmotiv blev allt vanligare under senmedeltid, och detaljerna i bilderna allt fler. Inte bara träd och växter avbildas, ibland syns även gångar, hägnader/plank, murar och portaler till trädgården. *Paradiset* återges oftast som en fruktträdgård med luftigt placerade träd och gräsytor. Kålgårdar med odlingsbäddar och öppna jordtyr saknas däremot med något undantag i bildmotiven. I bildernas trädgårdar ägnade man sig åt bön, läsning, kurtis och fruktplockning.

I kapitel 8 sammanfattas avhandlingens viktigaste resultat. Medeltidens trädgårdskultur ses som komplex. Det fanns sannolikt stora likheter mellan trädgårdar vid kungsgårdar, biskopsgårdar och kloster. I städer och på landsbygden var

kålgårdar vanliga, även om hägnade örtagårdar även kunde finnas i städer. Medeltidens trädgårdskultur var föränderlig, den var ett ramverk som anpassades till plats och syfte med trädgården, platsens klimat och jordens förutsättningar. Medeltidens trädgårdar hade en tydlig kristen koppling, där Bibelns trädgårdar var ideal. Kålgården var primärt en plats för odling inte minst av kål och rovor, medan fruktträdgården fanns i två varianter, en produktionsinriktad, och en mer statusbetonad huvudsakligen tänkt för rekreation. Både fruktträdgårdar och örtagårdar kan tydligt kopplas till samhällets elit.

Ur formaliasynpunkt kan en något förvirrande kapitelnumrering, som blandar siffror och bokstäver noteras. De inledande kapitlen 1–4 har underkapitel av typen a–f, medan kapitlen 5–7 både har underrubriker med bokstäver a–d, samt underrubriker med siffror av typen 5.1.f. Hur den hierarkiska relationen ser ut mellan exempelvis kapitlen 5a och 5.1 är oklart. Men allmänt sett är det här är en välskriven avhandling.

Det här är också en tungt empirisk avhandling. Av de ca 340 sidor som utgör själva avhandlingstexten används de 30 första till att presentera syfte, bakgrund, samt teoretiska och metodiska överväganden, medan följande 300 sidor presenterar och diskuterar empiri, innan de avslutande tio sidorna sammanfattar och analyserar texten. Att Anna Andréasson Sjögren är mycket kunnig rörande allt som rör trädgårdar råder det ingen tvekan om, och de olika typer av källmaterial som presenteras i avhandlingen är relevanta för ämnet. Som läsare förstår man att ett stort arbete ligger bakom materialinsamlingen. Men som ibland är fallet när empirin är omfattande, blir analysen lite ytlig. Ett par exempel ska nämnas.

Avhandlingen använder olika källmaterial. Men frågan om hur olika källor och deras utsagor ska vägas mot varandra behandlas knappast alls. Genom arkeologin får vi veta att trädgårdar ofta innehöll rektangulära odlingsbäddar, medan detta är ett element som verkar saknas i bilder av trädgårdar. Vad betyder en sådan motättning? Inte heller diskuteras det faktum att beläggen kring trädgårdar, i alla tre källmaterialen flödar rikligare under senmedeltid. I både arkeologin och i bildmotiven får trädgårdarna då

också fler detaljer, exempelvis blir inhägnader av olika slag vanligare. Betyder detta att trädgårdarnas fysiska utformning förändrades under medeltiden lopp, eller är detta "bara" ett utslag av ett rikligare flödande källmaterial? Inte heller den här typen av triangulerande frågor diskuteras.

Vidare hade avhandlingen vunnit på en mer omfattande historik kring synen på medeltidens trädgårdar. Den existerande forskningshistoriken fokuserar framför allt på framväxten av ämnet trädgårdshistoria/trädgårdsarkeologi. Medeltidens trädgårdar diskuteras därför som i en "bubbla", utan egentliga referenser till vare sig tidigare eller senare former av trädgårdsodling. Detta görs även i en uttalat svensk kontext där gränserna för dagens Sverige utgjort grunden. Det är synd att författaren håller så hårt på både de kronologiska respektive geografiska gränserna. Att sätta medeltidens trädgårdar i en vidare kronologisk och geografisk kontext hade bidragit till att fördjupa analysen.

Oaktat dessa kritiska synpunkter kan man konstatera att Anna Andréasson Sjögren har skrivit en viktig avhandling om medeltida trädgårdskultur. Det här är också en avhandling som har tagit fram mycket ny kunskap, inte minst förtydligat att det fanns många olika typer av trädgårdar under medeltiden. Till skillnad från tidigare studier, som framför allt varit fokuserade på skriftliga och konsthistoriska källor, visas här betydelsen av arkeologin för att föra den trädgårdshistoriska forskningen framåt. Avhandlingen kommer att fungera som utgångspunkt för trädgårdsarkeologisk forskning under många år framöver.

Martin Hansson

Institutionen för arkeologi och antikens historia
Lunds universitet
Box 192
SE-221 00 Lund
martin.hansson@ark.lu.se